

Časopis.

Spisal Tonej Jelenič.

Strdim glasom mi je škripalo pero, ko sem pisal tendenciozen članek o človeku, ki je umrl za domovino. Napele so se mi mišice po vsem telesu in želel sem, da bi na mojih prsih, nad mojim srcem zazijala rdeča in široka rana, a iz nje bi vrela kri za domovino. Če bi zagledal puško, bi jo zgrabil. Če bi videl meč, bi ga zavihljal. Če bi stopil prédme rojak, bi ga zadušil s poljubi. Če bi srečal sovražnika, bi ga pobil z golo pestjo. V takih čustvih sem pisal dotični članek.

Pod pultom so stale v dolgi vrsti male, prazne stekleničice iz lekarne. „Tri žlice na dan“, „Vsake četrť ure en požirek“, „Zjutraj in zvečer po eno žličko“ itd. Prestal sem namreč tiste dni dolgotrajno in naporno bolezen. Ker nisem imel sredstev, da bi si preskrbel verno postrežbo, je ostalo vse po sobi v velikem neredu. To me je strašno razburjalo včasih; včasih pa me je naravnost veselilo, da je bil kaos hišnega nereda tako neizrečeno podoben kaosu mojih misli in željâ.

Dokončal sem članek. Vrtelo se mi je v glavi, kakor tistikrat pred boleznijo. V mečih sem čutil veliko utrujenost in težko sem stal pokonci. Po sobi se je dvigal droben prah v kolobarjih; kadar sem dahnil s težkimi prsi, so se zavrteli beli obročki in so odhiteli, a drugi so prihajali na njihovo mesto. Nekaj časa sem brezmiselno opazoval valovanje nečistega zraka, nato sem legel na oguljeni divan. Bilo mi je dobro, neizrečeno dobro, ko se je umikala utrujenost iz udov in so se povračale misli o domovini brez reda in logike.

Kaj je domovina?

Ali je domovina kos grude, ki jo imenujemo svojo last? Ne. Za ped prsti, pomešane s kamenjem, bi ne preivali krvi in ne teptali vojske in zemlje, ker bi se ne izplačalo.

Ali je domovina identična z ljudmi, ki so postavili svoje kolibe in kočë na ograjeni zemlji in vpijejo v divjem egoizmu: „To je naše! to je naše!“ Ne. Ljudje, dobri in zli, svetniki in grešniki, imajo domovino in niso sami domovina. Kako bi bili „ljudje“ isto, kakor „domovina“?

Kaj je tedaj domovina?

Ko sem ležal v mili utrujenosti na starem, trdem divanu, sem se spomnil težaka, ki sem ga videl lansko poletje. Velik, jeklen kramp je vihltel v žilavi roki in sekal zaraščeno celino. Ko je udaril, se je potresla zemlja trideset metrov naokrog. Bil je mo-

čan. Vkljub temu ga je zalival pot, ki je tekla po čelu, čez lica, po nosu in je kapal na tla. Rdeč je bil hlapec v obraz kakor rak in ožgane spodnje lakti so mu bile podplute s krvjo. Celó potne kaplje so se rdečile na obrazu in na rokah in so rdeče padale v trdo, suho prst, ki jih je pila z velikim poželenjem.

Zdaj sem natančno spoznal, kaj je domovina.

Potok krvi in potú, ki ga je popila in požrla izsušena, žejna prst in zevajoče kamenje in rahli pesek! Za svoje kaplje krvi in potú se borimo, li-jemo kri in mrjemo — v njih cenimo in ljubimo do smrti svojo domovino. Za svoje kaplje krvi!

To sem razmislil — prav ali napak, kdové? — in potrkala je rahlo roka na vrata. Poznal sem to trkanje.

„Ave!“

Bil je prijatelj Rusjan. Ali vam pokažem njegovo fotografijo? Ni potrebno. Ljudi ni spoznavati po fotografijah, kajti stokrat in tisočkrat se prigodi, da sta dva, po obrazu podobna kakor dvojčka, bolj različna, kot noč in dan, kot luč in mrak.

„Bog s teboj, Kastor!“

„In s teboj, Poluks!“

To je bil najin običajni pozdrav. Jaz sem igral vlogo Kastorja, a on je nastopal kot Poluks v vseh najinih ljubeznivih dvogovorih. Sedel je k meni na raztrgani divan in si je prižgal cigareto. Nato me je prijel za roko in je rekel zamišljeno:

„Kastor, bled si.“

„Utrujen sem. Delal sem danes veliko, z napornimi čustvi.“

„Kaj si pisal?“

„Za naš novi časopis.“

„E, Kastor — bolan si — na živcih si bolan. Pojdi k morju, na jug.“

„Prosim te, prijatelj.“

„Nič, prijatelj! Poluks!“

„Prosim te, Poluks, ne vznemirjaj me, ne jezi me!“

„Ali ni duševno bolan človek, ki se trudi za časopis, ki ga ni in ki nikoli ne bo zagledal luči sveta? Njegova, Staruhova, ideja je naravnost brezumna. Razen tega sem zvedel, da je nenadoma smrtno obolel.“

„Staruh?“

„Duši ga v goltancu. Poslali so po duhovnika. Zdravnika ni nihče naročil. To je usoda vseh be-račev na svetu.“

Poročilo je delovalo name kakor električen tok.

Izza dni moje bolezni mi je bila Staruhova oseba najdražje na svetu. Bil je originalen človek, petdesetih let in napol slep. Prihajal je k meni zaradi časopisa, ki ga je mislil izdajati v tedenskih obroklih. Naslov: „Sreča za vsakogar“. To je bila njegova ideja, ki jo je uresničeval že trideset let. Lazil je revež okrog vseh vplivnih oseb, bogatih uradnikov, lakomnih trgovcev in lačnih literatov. Slednjič je nalletel name bolnika in na mojega prijatelja Rusjana — slikarja. Prihajal je v beraški obleki, v črnem perilu, z nerazčesanimi, dolgimi lasmi. Mrtve oči so se mu razgorele, ko nama je razlagal svoje socialne ideje in svoje ekonomske nazore, ki jih misli razširjati v bodočem časopisu. Govoril je ne samo z ustni, ampak z vsem koščeni telesom, z vsemi živci in mišicami. „Tega ljudstvo noče razumeti, da se dá živeti tudi brez denarja. Denar je vrag, ki ga je treba ubiti! — Moja ideja je naturalno zamenjavanje.“ To so bile besede, ki so pridobile mene — bolnika. Od tedaj sem cenil starca kot proroka, ki ga je poslalo nebo.

„Pojdiva k njemu, Rusjan,“ rečem prijatelju, ki je utrnil pepel s cigarete. Bil sem strašno nesrečen.

Sam sem mu želel zaklopiti oči — ne, želel sem življenja, novega, lepšega življenja njegovim očem. Želel sem ga zopet videti — proroka, ki vzbuja čednost in pobija greh. Strah me je bilo, videti ga na smrtni postelji.

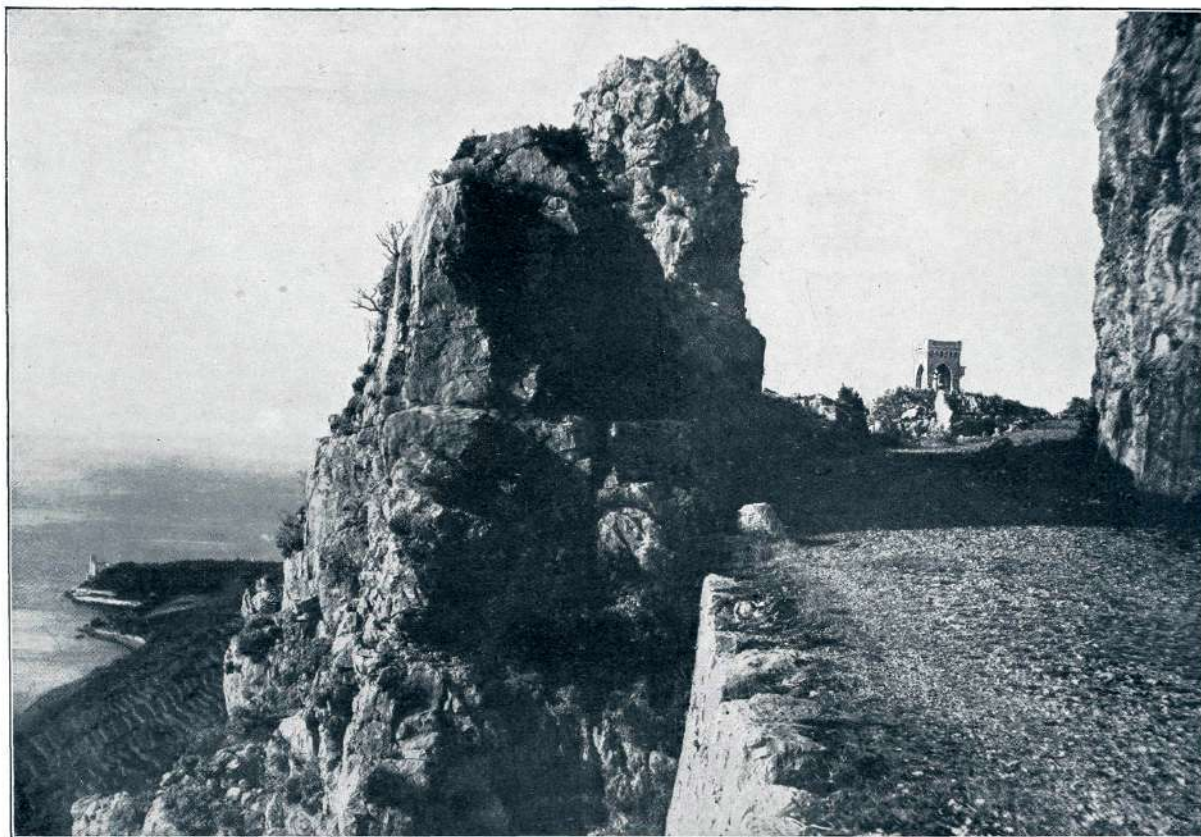
„Poklicati je treba zdravnika. Pojdiva!“ reče prijatelj in prime palico in klobuk. Šla sva. Vrata v svoje stanovanje sem pustil odprta. Čemu imajo ljudje brezumno navado, da zaklepajo svoja vrata? sem pomislil takrat.

„Portret ‚berača‘ se mi je nepričakovano posrečil,“ dé prijatelj-slikar, ko stopiva na slabo obljudeno ulico.

„Portret Staruha misliš, ne?“

„Da. Naslovil ga bom z imenom ‚berač‘. Imeniten berač! Tudi njegove napol slepe oči sem zadel natančno, naravnost ganljivo. In brada — oh, kakšna brada! Brada proroka. Mehka, nežna, tanka brada. Brazde po obrazu črne, vse ozadje črno. Samo oči gore; mišice trepetajo, meso na licih umira. Oh, kakšen portret! Kastor, ti bi jokal, če bi ga videl. Kakor dete bi jokal.“

„Zakaj si ga naslovil ‚berač‘? Zapisal bi bil rajši ‚prorok‘. Berač — to je žaljivo.“

RAZGLEDNI STOLP PRI TRSTU

„Vseeno je pač: berač ali prorok. Vsak berač je prorok,“ tako pravi Staruh. V tem mu pritrdim. Tudi vsak umetnik je prorok in marsikateri izmed njih je berač. Najboljši so vedno berači.“

Z veliko malomarnostjo je govoril prijatelj te besede — kakor bi se razumele sameposebi.

Tenek, prozoren, oguljen površnik njegov je pričal o resnicoljubnosti lastnika.

Tako sva šla po razkopanem trotoarju — v srcih iste misli in isto žalost. Ozrl se ni nihče v naju in midva nisva gledala nikogar. Tupatam se je odprlo visoko okno nad nama in čez ulico so se zasmejale mile oči.

Staruh je stanoval daleč, daleč na nasprotnem koncu mesta, tam, kjer so otroci napol nagi in vse matere sušične in so očetje grdi pijanci. Do tjakaj je še pot dolga kakor pol večnosti. Zato se s prijateljem pomeniva lahko, če se hočeva, o tem in onem. Kako bi prijatelji molčali na poti k bolniku in prijatelju? Vprašal sem torej Rusjana, ko je obmolknil:

„Prijatelj —“

„Poluks!“ zakriči Rusjan, da se ljudje ozró na naju.

„Poluks, kdaj si slikal Staruha? Ničesar mi nisi prej pravil o tem.“

„Umetnik govori o svojem delu šele, ko je dokončano. Ako bi iskal pri prijateljih kritike o ideji prej, preden je postala meso in kri pod ustvarjajočo roko, bi ne napravil ničesar. Ker prijatelji bi mu z diletantskimi opazkami uničili idejo. To sem skušil, skušnja velja več kakor vsa bleda modrost.“

„Kdaj si torej slikal Staruha?“

„Med tvojo boleznijo. Čudovit model. Na stari skrinji, napolnjeni z rokopisi za njegov časopis, je čepel in od okna mu je lila luč čez lica in na brado. Ganljivo je bilo. Nikdar v življenju nisem videl tolikih bolečin na obrazu. In kako je govoril! Ko bi na odru zmogel kaj enakega tragičen igravec, bi ga kovali v peklo in v nebo in bi ljudje jokali na cesti, če bi ga spoznali pred seboj.“

„Kaj ti je govoril?“

„O svoji ženi —“

„Kaj? On je bil kdaj oženjen? Tega nisem slutil.“

Prijateljeva vest me je pravzares presenetila, zlasti, ker mi Staruh ni črhnil nikdar o tem. Tudi besedice ne. Najbrže mi ni zaupal.

„Da, oženjen,“ me pouči prijatelj. „Tri mesece. Cele tri mesece. Potem je žena zbežala z nekim častnikom čez mejo. Ona ga ni nikdar ljubila. A on jo je imel rad. V resnici rad. Bila je hči predmestnega mesarja ter kakor vrtnica.“

„Kje biva zdaj žena?“ sem vprašal začudeno in z nervozno radovednostjo. Dogodek me je zani-

mal, ker sem globoko občutil njegovo tragiko. A prijatelj je zmignil s pleči:

„Morebiti v Rusiji — morebiti na Turškem — morebiti v Italiji — morebiti v Avstraliji — kdo ve?“

Vlekle so se ulice, z večernim solncem posejane, kakor dolgi romani Dostojevskega, s solzami in bridkostjo napojeni. Posebno tedaj, ko sva stopila iz čednega mesta v smrad, v bedo, v siromaštvo, ko je bilo videti otroke vedno bolj nage in ko je ljudstvo pričelo tavati z mrliškimi očmi mimo prago in oken.

Tam je stanoval on. Po neskončnih stopnicah, zavitih v umetno špiralo sva romala navzgor, vedno navzgor. Meni so trepetala kolena in čudno je, da nisem omagal od utrujenosti in bridkosti.

Iz njegove sobe s poševnimi, sivimi stenami, stopi duhovnik v črnem talarju in snežno-belem ko-retlju. Pozdrav in odzdrav. Nato se približava njegovemu ležišču.

Primem za roko, za blede roko, za trepetajočo roko, za proroško roko prijateljevo.

„Bog — kaj vam je — prijatelj?“

Težke oči je obrnil vame, in zadržtel sem pod grenkim poljubom njegovega pogleda.

„Ostani pri njem,“ mi reče Rusjan, „naročit grem zdravnika.“

„Pojdi!“

On me je še vedno gledal s svinčenimi očmi. Obraza ni razložil, a spoznal me je po besedi. Iskal sem stola ali kaj podobnega, da bi sedel k njemu, pa nisem našel ničesar. Majhen kotiček, v katerem je bival in mislil in pisal, a še ta je bil prazen. Zato sedem na ležišče k njegovim nogam, nogam proroka. Skozi okroglo okno, globoko v steni, lije večerna zarja na njegovo temno odejo. Obraz se mu sveti v senci.

„Ali ste kaj napisali za časopis?“

To so bile njegove prve besede. Govoril je pogrkovaje, ker ga je dušilo v grlu. A bil je lep njegov obraz — obraz, kakor ga še ni videlo moje mlado oko. Na sivi koži, razpeti čez trde kosti, je trepetalo upanje v zadnjo zmago, in brada, valovita, svilena, se je smejala v večerni zarji, ki se je pomaknila proti njej. Čez čelo sta se razpenjali proroku dve ostri, črni brazdi. Rad bi jih bil poljubil, vsako posebej.

„Če sem kaj napisal?“ rečem in se mu sklonim nehoté nad obrazom. „Sem. Članek o človeku, ki je umrl za domovino — to sem napisal.“ Zdi se mi, da sem zardel pri teh besedah.

„Še kaj?“

„Ne.“

„Torej o človeku, ki je — ki je umrl za domovino. In na koga — na koga ste mislili pri tem?“

Teško je govoril in je ponavljal besede. Ustnice njegove so bledele, trepetale — in rade bi govorile še marsikaj in vprašale bi me rade toinono. Na koga sem mislil? Sam ne vem. Nihče izmed mrličev, ki sem jih poznal do tedaj, ni umrl za domovino.

„Na nikogar nisem mislil,“ odgovorim vprašujočim ustnicam prijatelja. A vendar — znabiti sem nezavestno mislil — nanj.

Rusjan se vrne.

„Vse sem uredil. Čez pičlo uro pride zdravnik.“

Slekel je svoj svetlo oguljeni površnik in se približal bolniku. Pogledal je v oči, v vrteče se oči, nato se je ozrl name pomenljivo in mi je zmignil z glavo, in bilo je, kakor bi mi težko rano zasekal v srce.

Tako sva stala in sedela oba pri njem, pri beraču, pri učitelju, pri proroku — zvesta učenca. In sicer sem bil jaz mnogo zvestejši učenec nego moj tovariš Rusjan, ker sem veroval; a on najbrže nikoli ni veroval v njegove besede, v ognju in ljubezni očiščene. On je iskal njegovega obraza in ne njegovih misli; občudoval je njegove napol slepe, v zarji solnca blesteče oči in svileno valovanje njegove brade in poteze trpljenja čez čelo in po licih — a kaj mu je bilo mar vse drugo? Kaj ga je brigalo, če je prorok govoril o asilu za bedne družine, ki se ima ustanoviti, kjerkoli teče solza po licih, — ali če je govoril z veliko razgretostjo o tem, da bi judje morali prodajati svoje blago brez dobička in če je treba, tudi zastonj, — ali če je govoril o naturalnem menjavanju in si je izmislil pri tem tako trgovanje, da bi kupec ne dobil samo svojega blaga nazaj, ampak tudi tisto, za kar sta se pogodila s prodajalcem — torej, da bi vsakdo kupil vse zastonj. Sreča za vsakogar! — Tovariš je gledal proroka s tako strastjo, kakor bi mu hotel izsrkati vso nežno lepoto z lic in prepočiti svoje slikarsko platno z njo. Naukov njegovih, mislim, da ni čul in ni razumel. Njegove geste je spremljal z radovednim očesom in je zraven mislil na portret.

Jaz pa sem veroval v Staruha.

Ko ga gledam pred seboj z bolečinami na obrazu — na smrtni postelji — poslavlja očega se od vseh neizpolnjenih nad — zročega z vrtečimi očmi v učenca svoja: mi je do solz težko pri srcu.

On obrne glavo in se odkašlja z velikim trudom. Nato izpregovori s pretrganimi zlogi:

„Moj časopis — — moji načrti — — o prijatelja, zbogom! — — Torej (pogledal me je z zadnjo bridko solzo na očeh) v kotu je skrinja — napolnjena do vrha z rokopisi za časopis. — — Delo vsega mojega življenja. — — Berač sem bil, zato nisem poklical svojih načrtov — čudovitih načrtov — v življenje. — — Velikaši so me vrgli preko

praga, in vidva sta mi edina — ostala zvesta — učenca. — — V rokopisih so vsi moji nauki. — — Skrbita zanje! — — Vrzita jih med množice — apostola moja. — — Toliko sem pisal, da sem skoraj izgubil luč oči. — — Ni mi dano videti sadov svoje setve — — vidva jih bosta videla znabiti, ko se vama zasveti — večerna zarja. — Časopis, da — časopis. — — Sreča za vsakogar. — Tonej, tebi izročam vse rokopise — tvoji so! — Varuj jih — ljubi jih. — — Časopis. — — Sreča za vsakogar! — — Ali ga bosta vidva izdala, če se vama zasmee sreča v življenju? — — Tonej, obljubi mi! Moje misli, velike misli, vse moje življenje bosta rešila. — — Izdajta časopis; vse je že napisano zanj, za leta in leta je vse napisano z mojo lastno krvjo. — — Tonej, obljubi!“

Krčevito sem zgrabil proroka za umirajočo roko in sem mu obljubil vse, čisto vse. In če bi on tedaj rekel, naj se zabodem v srce ob njegovi smrti, bi mu obljubil tudi to. Vse bi zanj pretrpel in svojo rdečo kri bi prelil za njegove misli in načrte. Drgetal sem, kakor trepetlika, v mrzlici. Čelo mi je gorelo. Udi so mi omahovali. Toda takrat nisem tega čutil. Prijatelj Rusjan me je prijel čez rame in me je prosil, naj se vrnem domov.

Domov? Ko umira moj prorok? Ko se vije od bednega telesa največji um (kakor sem bil prepričan tedaj)? Ob tem svetem trenutku naj bi ga zapustil in se vdal črni nezvestobi?

„Kastor, ti boš umrl tukaj na mestu — daj, da te spremim domov! Bodi pameten! Prosim —.“

Tedaj sem sunil nadležnega prijatelja od sebe in sem se še bolj trdno oklenil umirajočih rok. Gotovo ni on čutil mojega pritiska, sicer bi bil zastokal; kajti z vsemi prsti in nohtovi sem pritiskal v njegove roke, da so postale višnjeve, kakor kožica dozorelih črešenj.

Staruh odpre še enkrat osinjele, ostro začrtane ustnice. Na oknu umrje večerna zarja. Boljinbolj blede obraz prorokov — — blede in umira. Ne. Slaboten glas se mu vnovič izvije in iztisne iz prsi in ustnice govore:

„Malega, beraškega naroda sin sem — in kakšna je moja ideja — moja socialna blagovest! — Iz malega našega narodiča — zasveti zarja — in osreči — vse človeštvo! — — Ponesita mojo blagovest po svetu — — sejta seme v vseh krajih zemlje — — moj časopis naj izhaja v vseh jezikih sveta — — moja kri škropite čez vse ubožne zemlje — — in moja mala domovina naj po meni postane — slavna in srečna — —.“

Izgovoril je in ga je prijelo in zadušilo v grlu. Oči so se mu vnovič zavrtete, po licih ga je oblila močna rdečica, ki pa je hipoma izginila, in tedaj je

bil ves njegov obraz podoben marmornemu kipu. Poteze so se začrtale ostro, se napele čez kosti in vsa siva koža je težila navzdol. Ustnice so se mu odprle kakor v silni žeji, oči so se razpele in izbulile — — ampak brada mu je ostala živa, močna, lepa, s srebrom prepletena, in ne bom je pozabil vso večnost ne.

Zdravnik je potrkal, slekel rokavice in je molče stopil k ležišču.

„Umira!“ je konstatiral hladno.

Meni se je tedaj zavrtele v glavi. Dalje se ne spominjam ničesar, kar se je zgodilo z menoj.

Ko sem se zavedel, sem ležal na svoji postelji. Na mizici zraven so stale prazne steklenice zdravil — še od prejšnje bolezni — in prijatelj Rusjan mi je slonel na trdem stolu ob vzglavju.

„Kastor — prvotna bolezen se ti je ponovila,“ je rekel, videč, da ga gledam z vprašajočimi očmi.

„Ali je Staruh že umrl?“ vprašam v polzavesti.

„Bodi miren, čisto miren, Kastor, dragi moj Kastor! Njegova smrt je bila sladka. Naslikal jo bom.“

* * *

Danes sem zdrav. K prejšnjim praznim steklenicam pod pultom se jih je pridružilo še enkrat toliko novih. Isti so naslovi na ovojnih lističih: „Tri žlice na dan.“ „Vsake četrte ure en požirek.“ „Zjutraj in zvečer po eno žličko“ i. t. d. In da je nered v moji sobi še popolnejši, stoji za vratmi velika stara skrinja, napolnjena z zamazanimi rokopisi. Dovolj jih je za deset letnikov kakega časopisa. Kaj bi storil s tem papirjem? Vsebina spisov je neizrečeno bedasta in slog je starinski. Požgal bi najrajši vso šaro, ker mi dela napotje. Toda — ali nisem „proroku“ obljubil, da pričnem izdajati časopis, ki bo prinašal njegova dela? Ako se oglasi za to reč požrtvovalen založnik, mu bom hvaležen.

Pred mano je pot . . .

Zložil G. Koritnik.

Pred mano je pot, vsa praznična, bela,
posuta z rožami majskega vrta,
pod solničnimi žarki v veseljnost uprta
se vije pod mano mladosti vesela.

Kot glas iz življenja še nedospelega
iz blaženih krajev bodočnosti jasne,
tako žari vame pogled, ki ne ugasne,
tako doni vame klic večno veselega . . .

Tako pada čvrsto in krepko po tlaku
korak zadovoljstva in samozavesti,
v samoti sam zase kot kamen na cesti,
ponosen, svoboden kot strela v oblaku!

Sred tihih platan . . .

Zložil G. Koritnik.

Sred tihih platan in vitkih brez
in mesec nad njimi kot kralj nebes —
takó bi zasanjal te krasne kraje,
šumeče gozdove, zaljubljene gaje . . .

Nad njimi bi val trepetal prostosti,
v njih plula bi pesem moči in mladosti
od morske strani do dneva iztočnega,
od solčnega jutra do svoda polnočnega!

